

MİMAR SİNAN DÖNEMİ OSMANLI TOPLUM YAPISI

Prof.Dr. İsmet MİROĞLU

GİRİŞ:

M

imar Sinan'ın yaşadığı devir XV. yüzyılın sonu ile XVI. asrı kapsayan bir dönemdir. Bu dönem; Osmanlı Devleti'nin en parlak

dönemi olmakla beraber, devlet olarak asrının şartları içerisinde, zirveye doğru hızlı bir tırmanış içinde ve fakat henüz bu tırmanışı tamamlamamış bir durumdadır.

Abdülmennan oğlu Sinan, 1490 yılında Kayseri'nin Ağırnas (Kayseri-Merkez Gesi-Bağyurdu-Nahiyesi'ne bağlı Taşören köyü) köyünde dünyaya gözlerini açtığında, Osmanlı tahtında II. Bayezid (1481-1512) vardı. Osmanlı sınırları dahilinde sıkışmış kalmış olan, Doğu Roma İmparatorluğu'nun son kalıntısı Kostantiniyye fethedilmiş; dünya bir çağın kapandığını ve yeni bir çağın açıldığını görmüş, Osmanlı sınırları, Anadolu yarımadasının hemen hemen tamamına yakını, Mora yarımadasını, Balkanları, Karadeniz bir Türk gölü olmak üzere, henüz Altınordu hâkimiyetinden kurtulmuş ve fakat bir devlet olamamış olan Rusya'nın (Doğu ve Güneydoğu Avrupa toprakları) bir kısmını ihâta etmekteydi.

I. Selim Han'ın (1512-1520) ve Avrupalıların Muhteşem Süleyman dedikleri Kânûni'nin (1520-1566) saltanatları döneminde; Anadolu

yarımadasının tamamı, Cezîretü'l-arab (Arap yarımadası), Irak toprakları, İran ülkesinin bir kısmı, Nil Nehri'nden Atlas Okyanusu'na kadar Kuzey Afrika toprakları tamamen Osmanlı hâkimiyetine girmiş ve devlet; üç kıta üzerindeki muazzam toprakları, bu topraklar üzerinde yaşayan muhtelif din ve ırklara mensub milliyetler topluluğu ile bir cihan devleti olmuştur.

I. Mimar Sinan Dönemi Osmanlı Toplumunun Karakteristik Özellikleri:

XVI. asır, belirtildiği gibi Osmanlı Devleti'nin inkişafını tamamlamaya çalıştığı bir asırdı. Bu inkişafı, başta askerî alanda olmak üzere, doğuda, batıda ve güneyde, devletin sınırlarının, fetihlerle genişlemesinde bilimde, sanatta, sosyal hayatın hemen her cephesinde beşeri ve medenî faaliyetlerde, kendini gösteriyordu. Gerek I. Selim'in sekiz yıllık hükümdarlık dönemi, gerek Kânûni'nin yarım asra yakın saltanatı savaş meydanlarında geçmiştir. Nitekim, Kânûni'nin Belgrad (1521), Rodos (1522), Mohaç (1526), Avusturya (1529), Almanya (1532), Tebriz-Bağdad-İrakeyn (1534), Korfu (1537), Moldavya-Boğdan (1538), Budin (1541), Estergon (1543), Tebriz (1548), Nahcevan (1554) ve

Zigetvar (1566) seferleri asker alandaki dinamizm için bir fikir vermektedir.

Bilim ve edebiyat alanında, dünyaca üne ulaşmış şahsiyetleri ve vermiş oldukları eserleri bu asırda görüyoruz.

Fuzuli (Vefatı 1555) Azer lehçe iyle gazeller yazmış, Divânı ile Leylâ vü Mecnûnu birçok yerli ve yabancı araştırmacıya konu olmuştur.

Bâki (V. 1599) devrin ünlü bir şairi ve aynı zamanda büyük bir âlimidir. Medrese tahsili görmüş ve kazaskerlik makamına kadar yükselmiştir.

Keza 1527'de, Bergama'lı Kadri diye bilinen bir gramer bilgini tarafından kaleme alınan - "Müeyyiretü'l-ulû m" dil alanında mühim bir çalışmadır.

Tabii ilimlerde, matematikte ve coğrafya alanında tanınmış XVI yüzyıl bilginlerinden Seydi Ali Reis (V. 1562); Mir'ât-ı Kainat'ı ve - "Muhî t"i ile meşhurdur. Yine matematik ve astronomiden, Muvakkit Mustafa Çelebi'nin (V. 1524) "A'lâmü'libâd fi Ahbari'l-bilâd" adlı eseri devrinin önemli ilmî çalışmalarından biridir.

Matrakçı Nasuh'un İstanbul'dan İran'a kadar olan menzîl yerlerini gösteren orijinal atlası, Pirî Reis'in "Kitâb-ı Bahriye" si coğrafya alanında asrının önemli eserleridir.

Tıp alanında; Kaysunî-zâde Bedreddin (V. 1514), Sinanuddin Yusuf (V. 1544), mesane hastalıkları ile ilgili çalışmalarıyla Ahi Ahmed Çelebi (V. 1523) ve "Müfredât" adlı eseriyle İlyas b. İsa (V. 1559) asrın ünlüleridir.

Musiki'de Tokat'lı Derviş Gülşeni, Nime-tullah Çengi, Kasım, Mustafa Pervâne gibi simalarla Nihânî İakabıyla şiirleri olan ve "Saznâme", adlı eseriyle bilinen Durak Çelebi (V. 1565) ünlüdürler.

Hat alanında; Mustafa Dede (V. 1538), Ahmed Karahisarî (V. 1555), Kırımî Abdullah (V. 1590), Şeyh Hamdullah'ın torunu Derviş Mehmed Çelebi (V. 1592) keza Edirne Selimiye Camii'nin bütün yazılarını yazan Hasan Çelebi (V. 1566) sayabildiğimiz ünlü hattatlardır¹.

II. Mimar Sinan Dönemi Osmanlı İktisâdi Gücüne, Mimarî Faaliyetler Açısından Bir Yaklaşım:

XVI. asır mimarisi Sinan'ın damgasını taşır. Sinan I.Selim Han'ın saltanatı döneminde, Osmanlı hizmetine devşirme olarak girdi. Kısa zamanda yeniçeri ocağına katıldı. Sırasıyla Çaldıran (1514), Mısır (1517) seferlerinde bulundu. Kânû n'nin bütün seferlerine iştirak etti. Bu seferler esnasında hem muhârib bir asker olarak silahlarıyla çarpıştı ve hem de bir istihkâmçı olarak ordunun hizmetinde bulundu. Mısır Seferi esnasında Kahire'de bulunurken, bu şehrin islâmî atmosferi, Türk-Kölemen sultanlarının muazzam cämileri, Arab-Mimarî tarzının özellikleri, Sinan'ın sanatkâr istidâdının gelişmesinde büyük bir rol oynamıştır. Keza Bağdad Seferi (1534) esnasında, uzun yıllar islâm devletlerinin hilâfet merkezi bulunan Bağdad Şehri; camii, medrese, han v.s gibi mimarî sanat âbideleriyle Sinan için bir inceleme alanı olmuştur.

Mimar Sinan, katıldığı seferler münâsebetiyle gittiği yeni beldelerde bir yandan mimarî eserleri tetkik imkânını bulurken diğer yandan, münasebetlerle mimarlık istidâdı ile dikkatleri çekmiştir. Bilhassa muhtelif Bağdad Seferi esnasında Vangölü üzerinde karşı sahile, mühimmatın nakli ve Van Kalesi'nin kuşatılmasında kullanılacak kalyonların inşasında büyük bir başarı göstermiştir. Yine Kân û n'nin Moldavya (1538) Seferi'nde, Prut Nehri üzerinde bataklik bir arazide, köprü kurmadaki mahareti ile Padişahın takdirini kazandı. Aynı yıl başmimarlık rütbesi alarak "reis-i mimârân-ı dergâh-ı âli" rütbesine getirildi.

1 Bu hususta geniş bilgi için; Uzunçarşılı, Tarih, Cild II. Sh.590 ve devamı.

Sinan, Osmanlı topraklarının her köşesinde bir eser vücuda getirmiştir. Başta İstanbul olmak üzere, Edirne, Erzurum, Ankara Kayseri, Manisa, Bolu, Çorum, Kütahya, Sapanca, Gebze, Babaeski, Çorlu, Karapınar, Lüleburgaz, Halep, Şam, Sofya, Hersek, Budin ve Ruscuk gibi Osmanlı Devleti'nin muhtelif beldelerinde;

84 adet Camii, 5 adet Suyolu-Su Kemeri
51 adet Mescid, 8 adet Köprü,
57 adet Medrese, 18 adet Kervansaray,
7 adet Darü'l Kurrâ, 35 adet Saray,
22 adet Türbe, 8 adet Mahzen,
17 adet İmâret, 46 adet Hamam,
3 adet Darü's-Şifâ

olmak üzere toplam: 371 adet eser vücuda getirmiştir.

Bu eserler arasında, o devirde İstanbul'un su sıkıntısını gidermiş olan Kırkçeşme Suyu (Kağıthane'den İstanbul'a getirilmiştir). Kânû ni'nin genç yaşta vefat eden Şehzâdesi Mehmed'e armağan ettiği Şehzâdebaşı Câmii (1544-1548); Süleymaniye Câmii (1549-1556), Edirne Selimiye Câmii (1569-1574), Erzurum Lala Mustafa Paşa Câmii gibi abidevi eserler göze çarpmaktadır.

İktisâden güçlü olan devletlerin insanları da iktisâden güçlüdürler. Bir başka deyişle, devletin iktisâdî gücü, toplumun iktisâdî gücü ile doğru orantılıdır, bir paralellik arzeder. Günümüzde ve geçmişte, iktisâden güçlü devletlerin, toplumlarının refah düzeylerini müşâhede etmek mümkündür.

Asrın iktisâdî hayatı için, bu sayılan eserlerin maliyet masrafları bir kriter olabilir. Mesela; Kağıthane sularının İstanbul'a getirilişi 402 yük + 63.000 akçeye mal olmuştur. Bu, rakam

olarak 40.263.000 akçe eder². Bu miktarın, bugünkü rayiç üzerinde para karşılığı olarak bir rakam vermek gerekirse; XVI. asrın ikinci yarısında 3.5 gramlık bir Osmanlı altınının 120 akçelik bir karşılığa sahip olduğunu biliyoruz³, buna göre, 40.263.000 akçenin Osmanlı altını olarak karşılığı 335.525 adet altındır. Bu altınların adedini en kötü bir ihtimalle 200.000 TL. olarak kabul edersek, 335.525 x 200.000 = 67.105.000.000 TL. ettiğini görürüz.

Yine Süleymaniye Câmii (1549-1556), maliyet 996.300 altın, Sultan Selim Câmii 400.000 altın, Selimiye Câmii (1569-1574), 5 yılda tamamlanmış, Şehzâdebaşı Câmii (1544-1548) 4 yılda ve 125.833 altına mal olmuştur.

Yukarıda verilen rakamlara bakıldığında, gerek eserlerin tamamlanma süreleri ve gerek maliyet fiyatları, devletin iktisâdî gücünü göstermek bakımından bize bir fikir vermektedir⁴.

III-Mimar Sinan Dönemi Osmanlı Toplum Yapısı:

Osmanlı Devleti, arazi genişliği itibariyle XVI.yüzyılda en geniş sınırlarına ulaşmıştır. Bu genişlik, üç kıt'ada, bugün üzerinde otuza yakın devletin kurulduğu toprakları ihâta ediyordu. Sınırların genişliğini rakamla ifade etmek gerekirse, on milyon beşyüzbin km²lik (10.500.000) bir kara parçası-ki Avrupa kıt'ası büyüklüğünde- ile Karadeniz, Akdeniz ve Kızıldeniz gibi askerî ehemmiyet ve dünya ticareti açısından önemi haiz bölgeler, Osmanlı Devleti'nin elinde bulunuyordu.

Bu muazzam saha üzerinde, idârî taksimat bakımından; dördü Avrupa kıt'asında, onbiri Anadolu yarımadasında (Küçük Asya'da), ikisi Akdeniz'de, sekizi Asya topraklarında, üçü Afrika üzerinde, biri Rusya topraklarında olmak

2 Ahmet Refik. "Alimler ve Sanatkarlar". İstanbul 1924.

3 Barkan, Ö.Lütfi. "XVI.Asrın İkinci Yarısında Türkiye'de Fiyat Hareketleri", "Belleten". XXXVI, Sh.572.

4 Geniş bilgi için. Ahmet Refik. a.g.e.. Sh.3-33.

üzere toplam yirmidokuz (29) eyâlet bulunmaktaydı. Nüfus açısından elimizde kesin bir rakam olmamakla beraber, 40-50 milyon insan, muhtelif din, ırk ve milliyetlere mensup olarak bu topraklarda yaşıyordu.

Rumlar, Ulahlar, Sırpalar, Bulgarlar, Ermeniler, Yahudiler, Anadolu ve Suriye'de bulunan muhtelif kavimlerle Mısır Kıptîleri, Osmanlı milliyetler topluluğunu oluşturuyordu. Bu milletler, kendi dillerini konuşmakta, gelenek-görenekleri üzere hareket serbestî sine sahip olarak hayatiyetlerini sürdürüyorlardı.

Kânûnî Sultan Süleyman, pek çok halkın, uygarlığın ve geleneğin sahibi olan bu milletler topluluğunu, merkezî bir devlet çatısı altında yoğurarak, beşeri ilgilendiren hemen her sahada kanunlarla bir düzene sokmuştur.

Halktan alınan vergiler, ödeme gücü gözönünde bulundurulmak suretiyle yeniden ayarlanmış, adalet düzeni genişletilmiş, mahkeme kararlarının ve yasaların uygulanmasını denetleyecek kolluk kuvvetleri kurulmuştur⁵.

Halkın refahı ve haklarının siyâneti için ağır müeyyideler geliştirilmiş, uygulanabilir hale konulmuş; haksızlığa uğrayan kim olursa olsun, din, ırk ve milliyet farkı gözetilmeksizin, mağduriyetine sebep olan yöneticiler ağır şekilde cezalandırılmıştır.

Toplum Katmanları:

A- Buldukları bölgenin özelliğine göre XVI. Yüzyıl Osmanlı Toplumunun Sınıfları.

Osmanlı toplumu ilke olarak ve buldukları bölgelerin özelliklerine göre iki sınıfa ayrılıyordu. Bu sınıflardan biri meskûn sınıf, yani kentlerde, kasabalarda ve köylerde yerleşik bir

hayatı olan ve belirli bir meslek- iş ile iştigal eden sınıf idi. Kentlerde belirli bir meslekte çalışanlar ile köy ve kasabalarda yaşayan çiftçilerin muayyen sorumlulukları vardı. Kentli, bir defa askeri hizmetten muaf bulunuyordu. Sonra, çiftçilerin ödemek zorunda oldukları birçok vergiden (Aşar, Ağnam v.b) muaf idiler. Bunlardan herhangi biri, bir şehre yerleşerek, devletin herhangi bir desteği olmadan bir meslek edinmişse ya da şehirde on yılı geçmişse⁶ kanunî olarak şehirli sayılırdı. Bunlardan da "Çiftbozan" resmi-vergisi alınırdı.

Belirli bir meskûn yeri olmayan ve fakat daha geniş muayyen alanlarda bir hayat geçiren bir müteharrik -gezici- göçebe sınıfı da vardı. Şehir ve köy toplum yapısı dışında kalan, dağlarda, bozkırlarda ve çöllerde yaşayan topluluklardı. Dobruca'da Arnavutluk'un bazı kesimlerinde, Balkan dağlarında, Doğu Anadolu ve Arab yarımadasında yaşayan göçbeler, çoğunlukla hayvancılıkla meşgul oluyorlardı. Bunlar kendi aralarında boy, cemaat, oymak ve mahalle ya da aşiret olarak ayrılırlardı. Bunların Türkler arasında "Bey" Araplar arasında "Şeyh" olarak bilinen liderleri -şefleri- vardı. Keza bu şeflere yardımcı olarak, bithassa aşiretlerin ve oymakların içişlerini tanzim ve devletin resmi görevlileri ile ilişkileri düzenleyen "kethüda"lar bulunurdu.

Devletin aşiretlerle olan ilişkilerini düzenleyen ve "Türkmen ağası"⁷ denilen memurlar idi; bunlar yeni aşiret reisini onaylar, vergi toplar, devletin düzenleyici ve yaptırımıcı emir ve nizamlarını iletirlerdi.

Ayrıca bu müteharrik -gezici- toplulukların, hukûki ve dînî ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla devlet, kadılar tayin ederdi.

5 Bu hususta geniş bilgi için; Stanford Shaw (çev.Mehmet Harmanç), "Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye" I.cild, İst.1982.

6 Shaw, a.g.e., cild I, sh.214.

7 Shaw, a.g.e., cild I, sh.214.

Osmanlı toplumunun bu sınıfı, umumiyetle hayvancılıkla uğraştığından kent sınıfının -şehirlinin- et, yağ, yoğurt, peynir gibi hayvansal gıdalarının, çoğunu karşıladı. Bu toplulukların, buldukları bölgelerde, yol kavşaklarının, derbentlerin korunmasında, yol yapım ve onarımında, kervanların korunmasında, madenlerin işletilmesinde istihdam edildikleri görüldüğü; yine buldukları bölgelerinden geçen sefer komutanları tarafından askeri hizmete alınanlar da olurdu.

B- Din ve İnanç Sistemlerine Göre Osmanlı Toplumunun Sınıfları:

Aslında bu sınıflama, islâm hukûkunun âmir olduğu hükümlere göre, tabii, kendiliğinden bir ayırımdı. Ancak devletin bu ayırımındaki biricik rolü, yine islâm hukûkunun tayin ettiği haklar ve sorumlulukların tesbiti ve yerine getirilmesinde nâzım olmasıydı.

İslâm hukûkuna göre; islâmî kabul eden, islâmın âmir olduğu hükümlere göre yaşamlarını sürdüren kişiler -insanlar- Müslüman (Müslim), bunların dışındakiler de, hangi din ve hangi inanç sistemini kabul etmiş olursa olsun, gayri müslim (zimmî) olarak telakki edilir. İşte "*millet*" sistemini ortaya çıkaran bu dinî -islâmî- çizgiler, temelde; Osmanlı toplumunu oluşturuyor ve pratikte bu toplumu, bilhassa bazı mükellefiyetlerin yerine getirilmesinde, ikiye ayırıyordu.

Devletin hukûkî sistemi, bütün teşkilâtlarıyla İslâm hukûku üzerine bina edildiği için Müslümanların, devletle olan ilişkilerini, birbirleriyle olan münasebetlerini devlet düzenlerdi. Gayri müslimler-zimmîler⁸ ise, devlete karşı liderlerinin yine devlet tarafından kabul edilmiş yetkileri altın kendi yasalarını

uygulayabiliyorlardı. Bu durum, Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi diğer İslâm devletlerinde de sistemin bir gereği olarak uygulanmaktaydı.

Osmanlılarda -bütün asırlarında- gayri müslim topluluklar üç temel millet olarak kabul edilmişti. Bunlar "*mîlel-i selâse*" olarak bilinen Yahudi, Ermeni ve Rum topluluklarıydı. Osmanlı toplumunun en büyük gayri müslim topluluğunu Rumlar teşkil ediyordu. Rum-Ortodoks Kilisesi'nin en büyük merkezi İstanbul'da Fener'deki Patrikhane idi. Patrik, en büyük ruhanî lider olarak Padişah tarafından onaylanır, kendisine üç tuğlu Osmanlı paşası rütbesi⁹ verilirdi. Patrik kendi topluluğuna dinî ve dünyevî - laik-konularda Ortodoks yasalarını uygulardı.

Yahudilerin İstanbul hahambaşısı, Yahudi topluluğun lideriydi. Osmanlı himâyesindeki-zimmetindeki-Yahudi cemaatine o kadar çok imtiyaz ve özellik verilmişti ki bu durum, dünyanın çeşitli yerlerinde bulunan Yahudiler için İstanbul'u cezbediyordu. Nitekim İspanya'da, Polonya, Avusturya ve Bohemya'da Hıristiyanların zulmünden kaçan Museviler, Osmanlı İmparatorluğu'na yerleştiler. Burada kısa zamanda zenginleştiler ve Osmanlı toplumunun müreffeh bir sınıfı oldular. Hatta XVI.yüzyılda Osmanlı sarayında yahudiler önemli bir etkinliğe de kavuşmuşlardı.

Ermeni topluluğu da, Osmanlı Devleti'nde, İmparatorluğun başkenti İstanbul'da bulunan "Ermeni Patrikliği" liderliğinde idi¹⁰. Bu patrik de Rum Patriği'nin haiz olduğu haklara sahipti.

Zimmî sınıfı, devlete hiyânet etmediği müddetçe devletin koruması altında bulunuyordu. Fethedilen yerlerin sakinleri de, savaş esiri ya da köle muamelesine tabi tutulmazlardı. Bun-

8 Zimmî ; İslâm devletinin hâkimiyetinde yaşayan ehli-i kitap; Hıristiyanlar ve Yahudiler. "Zimme" himâye, sahip çıkma, koruma mecburiyeti, birinin emniyetini taahhüd etme gibi mânaları kapsar.

9 Shaw, a.g.e., cild I, sh.215.

10 Ermeni milletini ilk defa tanıyan ve İstanbul'daki Ermeni Patrikliği'nin kurulmasına müsaade eden Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmed'tir. (1461).

ların canları, malları ve ırzları devletin garantisinde olurlardı.

Müslümanların tarım ürünlerinden 1/10 nisbetinde devlete ödemek zorunda olduğu "ö-şür" vergisine karşılık zîmmiler "haraç" denilen bir nevi arazi vergisi ödemekteydiler. Keza Müslümanların ticaret mallarından alınan 1/40 nisbetindeki "zekat" a karşılık zîmmiler, 1/20 nisbetinde devlete vergi öderlerdi.

Konuyu özetlersek; "Osmanlı Toplumunu" meydana getiren ana unsur Müslümanlardan başka, Osmanlı Devleti himayesinde; Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Bulgarlar, Sırlar, U-lahlar, Maruniler, Geldaniler (Nasturiler) Sür-yaniler, Arnavutlar ve Çingeneler gibi muhtelif gayri müslim topluluklar, ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmeden insanca bir hayat sürmüş-lerdir.

TARTIŞMA

BAŞKAN- Teşekkür ederim Sayın MİROĞLU.

Şimdi, tartışma kısmına geçiyoruz.

Buyurun Sayın ÖNDER.

Dr. Mehmet ÖNDER- Sayın Başkan, muhterem arkadaşlar; 1988 yılı Mimar Sinan yılı, 25 gün sonra bu yıl bitiyor. Bu sene Mimar Sinan için ne yaptık; bunun hesabını vermek zorundayız ve bunu bir neticeye de bağlamak istiyoruz.

Öğrendiğimize göre, Federal Almanya'da Bonn Üniversitesi "*Mimar Sinan Araştırma Enstitüsü'nü kurmak üzere. Sinan'ın eserlerinin hemen bütün rölövelerini, hem yaptırmışlar, hem de -fotokopilerini de olsamevcutlarını toplamışlar. Yine öğreniyoruz ki, Amerika'da bir "Sinan Enstitüsü" açılmakta.*

Biz bunları yapabildik mi; bunun hesabını bu yılda, bu yıl sonunda vermemiz lazım; ama en azından, yıl dahi geçmiş olsa bunun teşebbüsü içinde bulunmamız gerekir.

Sayın Profesör MİROĞLU, çok değerli bir araştırmacı ve hocamız, aynı zamanda, Başbakanlık Arşivi Umum Müdürü'dür. Sinan'ı iyi anlayabilmek için, yalnız mevcut eserlerinin rölövelerini toplamak veya eserlerini fotoğraflarıyla birlikte neşretmek kâfi değil, arşiv vesikalarına dönmek lazım. Bu vesikaların büyük çoğunluğu Başbakanlık Arşivi'ndedir, sonra vakfiye olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü'ndedir.

Acaba, her iki müessese bir araya gelse de, bir "*Mimar Sinan Araştırma Enstitüsü*" kurulsaydı, bu belgeler bu araştırma enstitüsünde toplansaydı ve Sinan araştırmaları, yalnız 1988 yılına ait değil daha sonraki yıllarda da devam etse daha iyi olmaz mı?

Sabahleyin Sayın Devlet Bakanımızın da ifade ettiği gibi, Sinan'ın hakkında bildiklerimiz ancak yüzde 10 kadardır. Bu arşiv araştırmalarıyla bu yüzde 10'u, yüzde 100'e çıkarmak elbette mümkündür.

Yarın, karşımıza, bir Bonn Üniversitesi, bir Newyork Üniversitesi enstitüleriyle çıkarsa; mahcup olmayalım derim.

Mimar Sinan Üniversitesi var. Fakat, bu üniversitesideki Mimar Sinan'la ilgili çalışmalar, daha çok, Mimar Sinan'ın mimarlığıyla tekniğe dönüktür. Bu üniversite çalışıyor, neşriyat yapıyor; ama yalnız onu değil, Mimar Sinan'ı, eserleriyle birlikte, devrinin bütün sosyal yapılarıyla incelemek ve tamamen aydınlığa çıkarmak lazım. Mimar Sinan, hudâyî-nâbit biten bir insan değil, onu yetiştiren muazzam bir devir var, bu da arşiv belgelerinde saklı. Bugün bu devir, maliye defterleriyle, nüfus kayıtlarıyla her şeyle ortadadır.

Şimdi, Başbakanlık Arşivi Genel Müdürüne sorarım: Acaba, Kânûî devrinde Osmanlı Devleti'nin -cihan devletinin- nüfusu nedir?.. Oturup incelemek lazım. Nüfus sayımı yapılmıştır, defterler ortadadır; ama hiç kimse bunun üzerine eğilip de, beş on senesini vererek, o devrin kaç milyon... Hammer'in ifadesine göre, dünya nüfusunun üçte biri Osmanlı Devletinin elindedir; öyle mi? Hammer bunu tahmin etmiştir, hatta rakam da vermiştir: 40 milyon. Bütün, Viyana'dan Hazar Denizine veyahut Rusya'nın ortalarından, Kuzey Kırım'dan Suudî Arabistan'a kadar koskoca bir cihan devleti; bilinen dünyanın üçte biri, hatta daha fazlası bu kadar nüfusa sahip. Gerçekten böyle midir; bunu vesikalarla ortaya koymak lazımdır.

Bir şeye çok memnun oldum. Bundan 15 sene evvel Türkiye'de siyakat yazısını okuyan birbuçuk kişi vardı; bir hoca, bir de talebesi. Gözünün içine bakıyorduk; bir gün "kür" diye hoca gitti, talebesi kendisini yetiştirdi. Bugün 50 tane araştırmacımızın siyakat yazısını okuduğunu işitmek, gerçekten beni çok bahtiyar etti, kendilerini bu yönden de tebrik ederim.

Teşekkürler efendim.

BAŞKAN- Teşekkür ederiz.

Buyurun Ayhan Hanım.

Ayhan DÜRRÜOĞLU- Efendim, evvela Sayın Hocamız İsmet MİROĞLU'na, Osmanlı Devletine "*Osmanlı İmparatorluğu*" dememiz gerektiği yolundaki ikazından dolayı teşekkür ediyorum. Bunu öğrenmekten mutluluk duydum, sağolsunlar; çünkü Ashâb-ı Kirâm "*Bana bir kelime öğretene kırk yıl kölesi olurum*" demiş.

Efendim, benim arz etmek istediğim konu şudur: Ben Sanat Tarihi Doktoruyum, Roma Üniversitesi'nden mezunum ve hakikaten oradaki arşivlerde, ilk kubbe mimarisinin -"*İl Koziteto Minerva Medika*" tesadüfen benim aldığım bir tezdi- Etrüskler tarafından M.Ö.2000 tarihinde İtalya'da yapılmış ilk kubbeli eser olduğu tarafımdan tespit edilmiş ve bu doktora tezim Roma Üniversitesi tarafından da kabul edilmişti. Bunu burada birden hatırlayarak iftiharla sunmak istiyorum.

Sayın Hocamız Mehmet ÖNDER'in dediği gibi, Mimar Sinanlara gelinen bir arşiv kaydı -nasıl yetiştirilmiş bu insanlar- herhalde incelenmeye değer bir hâdisedir.

Ancak, Vohn Hammer, zannediyorum, Osmanlı hudutları dahilindeki nüfusun 250 milyonu geçtiği, ancak onları idare eden beyin babındaki Osmanlı Türkünün 40 küsur milyon olduğunu kayıtlarına almıştır.

Efendim, acaba, Ahi Teşkilatları, esnaf (lonca) prensipleri hakkında arşivimiz tarafından, tam manasıyla, bütün Osmanlı şehirlerinde mevcut temel ekonomik yapılaşlar olarak, tespit edilen duruma göre, eski kaynaklardan tercüme edilerek bir malûnât elde edilmiş midir?

1966 tarihinde Profesör Orhan OĞUZ Millî Eğitim Bakanı iken kendilerine sunmuş olduğum ve Şûraya giren ve pilot ilkokulların kurulmasına neden olan, kabiliyete göre eğitim ve yönlendirme ve çıraklık okulları kanunları, elhamdülillah, 1982 tarihindeki şûrada ve son şûramızda Türkiye genelinde kabul edilmiş, pilot ilkokulluktan kurtarılmıştır. Ancak, çıraklık okullarının temeli konusunda arşivimizin tercümeleri var mıdır?

Ayrıca, gene 1963 tarihinde “*Unemployment Insurance Law*” Amerikan İşsizlik Sigortası Kanunu ve “*Lasikuratzyonı Soçhali Jenerali*” tarafından tercüme edilmiş, Çalışma Bakanlığı nezdinde işsizlik sigortası kanunu olarak intikal ettirilmiş, ancak bu hasır altı kanunlar arasına girmiştir.

Bu kanunlarda, Kayseri Ahilileriyle ilgili edindiğim bilgiyi de ilâve ettiğimden, dünyada ilk işsizlik sigortasının, çalışanların her ay bir miktar ayırmak suretiyle kurmuş olduğu sandıklar münaşebetiyle ve hastalanan veya işinden çıkarılan kişilere bu sandık tarafından bağlanan aylık maaşlar itibariyle bugünkü prim sisteminin ve işsizlik sigortasının temeli olduğunu da görmekteyiz. Belki bu konularda da çalışmalar yapılmaktadır.

Netice olarak şunu söylemek istiyorum: Sayın MİROĞLU Hocamızın da dediği gibi, bu sosyal adalet sistemini gerçekleştiren vakıf idarelerimizin, altıyüz sene, yememiş yedirmiş, giymemiş, giydirmiş; Osmanlı altınıyla bütün Avrupa’da ve bütün Afrika ülkelerinde eser vermiş... Bizim bu eserlerimizin, acaba, Arnavutluk’taki külliye, aşhaneler, hatta biliyorsunuz ilk tımarhane bizde kurulmuştur, şifahaneler, külliye, kütüphaneler, kervansaraylar -ki kayıt şöyledir: “*Müslim veya gayrimüslim, üç gün bedava olarak misafir edilip, yedirilip içirildikten sonra dördüncü gün kendilerinden otel, han bahâstı alınır*”-. Efendim, acaba bu konuda da, hangi ülkede kaç Osmanlı eseri vardır -Devlet-i Âliyye-yi Osmanî zamanında-, tespitler yapılmakta mıdır?

Efendim, Hazreti Ömer’den intikal eden bu sosyal adalet nizamının, temelini Kur’an-ı Kerim’den alan vakıflarımızın genişlemesini gönülden temenni ediyorum.

Sağolunuz.

BAŞKAN- Teşekkür ederiz Ayhan Hanım.

Sayın Kadir HATİPOĞLU, buyurun efendim.

Kadir HATİPOĞLU- Efendim, Sayın YİNANÇ ve Sayın MİROĞLU’na teşekkürlerimizi arz ederiz.

Ben şu noktaya temas etmek istiyorum: Sayın YİNANÇ, Osmanlı Devletinin yıkılmasından bahisle, bu konuda Müslümanlık ve Türkleri suçlayamayız; ancak, Yahudi, Ermeni ve Rumların çoğalmasında ve idarenin daha çok onların eline geçmesiyle Osmanlı Devleti’nin yıkıldığını söylediler.

Bir de, sayın Hocam buyurdular ki: Matbaanın kurulmasıyla, Osmanlı Devleti’ndeki Yahudiler ve Hıristiyanlar birçok kitaplarını ona göre bastılar, ilerlediler; ama biz, maalesef, 200-250 se-

ne bu matbaayı kabul etmemekle birçok kitapların basılmasını, yayılmasını, okutulmasını yasaklamış olduk, ancak el yazısıyla yazılan kitaplar buna sebep oldu...

Acaba, bu 200-250 sene içinde matbaanın girmesini, bunu Müslümanların da kullanmasını önleyen durum neydi?

Gönül çok isterdi ki, -Türklük demiyorum buna- Müslümanlık, Osmanlı Devletinin yıkılmasına sebep oldu denmesin; ama neden 200-250 sene matbaanın kurulması önlenmiş oldu? Bu bir.

İkincisi, Yavuz Sultan Selim Mısır Seferine gittiği zaman, Mısır'ı işgal ettiği zaman halkına, daha doğrusu, askerine "*Hiçbir şekilde yağma olmayacaktır*" diye emir vermiştir; ama asker Mısır'ı işgal ettikten sonra büyük yağmaya girişmiştir. O devrin âlimleri, mesela İdrisi Bitlisî, Molla Gürani gibi âlimler Yavuz'la beraber gidiyor ve bilirsiniz, âlimin atının sıçrattığı çamur Yavuz'un kaftanına geliyor; Yavuz onu, "*Bir âlimin çamuru dahi benim için büyük bir hatıradır*" diye saklıyor. Askerin yağmalamasını hiçbir kişi Padişah Yavuz Selim'e söyleyemiyor; ancak, âlim olan İdrisi Bitlisî gidiyor, "*Padişahım bu ne iştir?*" diyor. Padişah, "*Ne oldu?*" diyor. Bitlisî de, "*Sen emir verdin, ama yağmalama devam ediyor*" diyor ve çok kişinin kellesi gidiyor.

Konuyu şuna getirmek istiyorum. Belki hocam söylemediler yahut da söylemek istemediler. 16 ncı asra kadar, hakikaten, Osmanlı Devleti'nin hudutları içinde çok büyük İslâm âlimleri yetişmiştir ve bu İslâm âlimleri daima, gerek Osmanlı Devleti'nin tebaasını ve gerekse bütün Hıristiyanlara en büyük irşadı, en büyük yolu göstermişlerdir. Savaşa girmeden evvel "*Sûfi*" denilen İslâm âlimleri daha evvel o mıntıkalara gider, o mıntıkların halkını İslâma alıştırırdı ve dolayısıyla çoğu yere Osmanlı Ordusunun silah kullanmadan da girdiği olmuştur; çünkü, halk onu kurtarıcı olarak karşılamıştır.

Şu halde, bizde koskoca Mimar Sinan gibi bir kişinin yetişmesi ve Türkiye'de değil, dünyada büyük ün kazanması, bizim için büyük bir şereftir.

Yalnız, ben şunu düşünmek istiyorum: Acaba, Yugoslavya, Bulgaristan, Macaristan, Halap, Şam ve buna benzer yerleri aldığımız zamanlarda oralarda bu kadar büyük eserler meydana getirdik; bu eserlerin çoğunun Anadolumuza yapılması suretiyle Anadolumuzun gelişmesi mümkün olamaz mıydı? Bu, benim kafamı çok kurcalıyor.

Şunu da arz edeyim: Efendim, bundan 20-25 sene öncesine kadar, hep diyoruz "*Arşivlerimizde 100 milyonu aşkın belgemez var, ama şimdiye kadar 10 milyonu gözden geçirilmiştir.*" Evet, şimdi arşiv çalışmalarının ilerlemesinden memnunuz. Arşivler tetkik ediliyor, bir düzene konulmuştur. Bunu düzene koyanlardan Allah razı olsun, onlara minnettarız. Ama, neden bu kadar gecikiyoruz? Hakikaten bu arşiv işinin bir an evvel bitmesi ve Türk Milletinin, Türk gençlerinin, Türk okurlarının istifadesine açılmasını gönül arzu ediyor.

Saygılarımı sunarım.

BAŞKAN- Sağolun.

Buyurun Sayın YİNANÇ.

Prof.Dr.Refet YİNANÇ- Efendim, Kadir Bey matbaa konusuna değindiği için bana cevap verme hakkı doğdu.

Matbaa, 1493'lerde Türkiye'ye ilk defa Yahudiler tarafından sokulmuştur ve matbaa girenken ikinci Bayezid zamanında "*Hiçbir Türkçe, Arapça eser basılmamak kaydıyla*" denmiştir. Sivastlı bir Ermeni, Ermenice matbaayı açmıştır. Daha sonra Rumlar matbaalarını açmışlardır. Bizde 18 inci yüzyılda İbrahim Müteferrika tarafından matbaa açılmıştır.

Matbaa, maalesef, geç gelmiş, Yine maalesef, matbaayı Yahudiler, Rumlar, Ermeniler almışlar, kendi dillerinde kitap çıkarmışlar; ama Osmanlı'da 18 inci yüzyıla kadar yasaktır, giremedi.

Ben, sayın meslektaşım MİROĞLU'yla biraz tartışma ortamına girmek istiyorum, zaten ilim budur. Ben de biraz önce "*İmparatorluk*" sözünü kullandım, tenkit ettiler. Doğru, hakları var; ama şimdiye kadar biz hocalarımızın kitaplarında hep "*İmparatorluk*" sözünü gördük. İşte burada Sayın Hocam Profesör Mehmet Altay KÖYMEN oturuyor, kitabının adı "*Büyük Selçuklu İmparatorluğu*"; Uzunçarşılı'yı açın, "*İmparatorluk*" diyor, Enver Ziya KARAL'ı açın "*İmparatorluk*" diyor. Bizde son yıllarda gerçekten bir kavram kargaşası var.

Şimdi, kendileri Bahreyn'e gittiklerini söylediler ve orada Araplara "*Devlet-i Aliye*" denmesini... Zaten Arap "*Devlet-i Aliye*"'yi anlar, çünkü kendi dilinden geliyor; "*Düvel-i muazzama*"'yı anlar. Acaba Batı dilinde "*İmparatorluğun*" karşılığını nasıl anlatacağız? Büyük devlet, cihan devleti dersen "*Quies*" der. Nitekim, Osmanlı Devletinin elçisi Mustafa Reşit Paşa kendisini "*L'ambassade de l'empire ottoman*" diye tanıtıyor ve o zaman İstanbul'da çıkan Osmanlıca gazetelerin Fransızca karşılığı yazılıyor, "*Journal Imperial*", "*L'empire Ottoman*" yahut "*Deklerasyon dü pale... Imperial*" deniyor.

"*İmparatorluk*" kelimesinin karşılığını bulalım, Türk Dil Kurumu bulsun, ben de kullanayım; ama benden önceki hocalarım böyle kullanmışlar, "*İmparatorluk*" diyorlar. Doğru, demememiz lazım; ama bir karşılığını bulalım da söyleyelim. Arap'a söyletebiliriz, "*Düvel-i muazzama*"; "*Devlet-i Aliye*" dedirebiliriz; ama Batı'da ben neyi kullanacağım? Cihan devleti diye söylediğim zaman, "*Hangi cihan devleti?*" diyor.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Efendim, eğer arayı bulmak icap ederse, ben haddim olmayarak karışayım.

Refet Bey'den şunu beklerdik: Koca Sinan'ın içinde yetiştiği siyasî ortam bir nizam-ı âlem ortamıydı. Yani, tarihçilerin "*İmparatorluk*" dediği yapı, o tabirli, o terimle ifade edilebilir, ama o nizam, nizam-ı âlem idi. Sayın MİROĞLU onu demek istedi. Yoksa, sizin teknik bakımdan bir yanlışlık yaptığınızı söylemek istediğinizi zannetmiyorum.

Prof.Dr.Refet YİNANÇ- Doğru.

BAŞKAN- Efendim, Sayın Oktay ASLANAPA Hocamız buyursunlar efendim.

Prof.Dr.Oktay ASLANAPA- Efendim, vaktin müsaadesi nispetinde, sadece küçük bir iki açıklama yapmak için buraya geldim.

Şimdi, arşivimiz , bugün itibar edilecek durumda, kıymetli meslektaşımız İsmet MİROĞLU tarafından teşkilatlandırıldığı bir zamanda, geçmişteki bazı durumlara işaret etmek istiyorum.

Bu arşivde, yıllarca önce Profesör Babinger bir kaynak, bir belge bulmuştur. Bu belgede Ricardo diye birisinden söz ediliyor. Ricardo'nun Sultan İkinci Bâyezid'e bir plan teklif ettiği anlatılıyor. Sonra bu Ricardo'nun, tabii Leonardo olduğu anlaşılıyor. Babinger bunu yayınlıyor. Leonardo da Vinci Sultan İkinci Bâyezid'e bir plan, Haliç üzerine bir köprü kurmayı teklif ediyor ve köprü'nün projesi, eskizini de gönderiyor. Bunlar arşivimizde vardı ve maalesef bunlar yabancı bir profesör olan Babinger tarafından meydana çıkarıldı. İtalyanlar bunun üzerine Babinger'e çok büyük ikramlarda bulunup, büyük menfaatler sağlamışlardır.

Tabii, Sultan İkinci Bâyezid bu teklifi tamamen cevapsız bırakmıştır, dünyaya açık bir hükümdar değildi. Aynı şekilde, Sultan İkinci Bâyezid, Kristof Kolomb'un teklifini de dikkate almamıştır. Kristof Kolomb, Amerika'yı keşfetmeye giderken gemi istiyor; kabul edilmeyince, bunun üzerine Portekizliler, İspanyollar onun teklifini karşılıyorlar. Yani, Sultan İkinci Bâyezid, Fatih gibi dünyaya açık bir hükümdar olsaydı, Leonardo'nun İstanbul'a gelmesi söz konusuydu. Tabii bu, dünya çapında büyük bir olaydı. Aynı şekilde, gemilerin Kristof Kolomb'a verilmesiyle de, çok büyük bir hadise; yani "*Türklerin Amerika'ya çıkışı*" şeklinde çok büyük bir tarihî olay olacaktı.

Daha sonra, nedense, bu belge arşivden kaybolmuştur veyahut arşiv kalabalığı içerisinde dikkatten uzak kalmıştır. Çünkü, Mimar Sinan da, Haliç üzerine Leonardo'nun teklifinden daha iyi, daha teknik özellikleri olan bir köprü kuracak kabiliyeteydi. Mimar Sinan'ın bu belgeden haberi olmamıştır, Leonardo'nun eskizini de görmemiştir. En güç şartlar altında, bataklıklar üzerinde, Prut Nehri üzerinde kısa zamanda köprüler kuran Mimar Sinan, nedense, Haliç üzerine köprü kurmayı düşünmemiştir. Eğer kendisine böyle bir teklif gelseydi, Leonardo'nun projesini öğrenmiş olsaydı, muhakkak ki, bunu da gerçekleştirebilecek durumdaydı.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Teşekkür ederiz Hocam.

Ayhan DÜRRÜOĞLU- Efendim, müsaade eder misiniz, çok kısa bir şey söyleyeceğim.

BAŞKAN- Buyurun efendim.

Ayhan DÜRRÜOĞLU- Çok kısa olduğu için yerimden arz etmek istiyorum. Efendim, 1389 Kosova ve 1444 Varna savaşlarında Osmanlı yeniçerisi, susadığı zaman, susuzluğunu gidermek üzere girdiği bağlarda salkımını aldığı kütüğün dibine çikin içerisinde parasını atmıştır.

BAŞKAN- Efendim, Sayın Bahaeddin YEDİYILDIZ buraya yazılı olduğu halde, ben sehven atlamışım. Kendisi değerli bir hocamızdır, mesajı olabilir, müsaade ederseniz dinleyelim.

Prof.Dr.Bahaeddin YEDİYILDIZ- Teşekkür ederim Sayın Başkan. Efendim, ben çok kısa bir şey söyleyeceğim, ondan önce sayın konuşmacılara, meslektaşlarıma gerçekten teşekkür ederim.

Osmanlı Devleti'nin, Sinan'ın yaşadığı dönemdeki siyasî ve sosyal hayatını sergilemeye çalıştılar ve bu konuşmalar sonucunda şu bir kere daha ortaya çıktı ki, gerçekten bugün siyasî yapı bel-

ki büyük ölçüde aydınlanmıştır; ama, özellikle sosyal yapı kesinlikle tam olarak bilinmemektedir, bilinmemektedir.

Sayın MİROĞLU, hararetle, araştırmacıları arşive davet ettiler. Ben bu davet karşısında çok sevindim, heyecanlandım; bir de, acaba arşive gelenler yok mu diye bir duyguya kapıldım. Şimdi, o yönden ben bir katkıda bulunmak istiyorum.

Arşive gelen -hamdolsun- çok sayıda araştırmacı bugün vardır. Fakat, Sayın MİROĞLU davetini yaparken, oraya gitmek isteyen kişiler de başka türlü şikayetlerde bulunuyorlar. Bunlardan biri de benim. O da şu. Yani, arşive gidiliyor, ama her araştırmacının yılın oniki ayını orda geçirmesi mümkün değil. Ankara, Kayseri, Konya, İstanbul, Erzurum'da çalışan üniversite hocaları, araştırmacılar, çoğu zaman, sadece yıllık izinlerinde çalışmak için İstanbul'a gidiyor; yıllık izin kullanamıyor ve arşivede çalışmaya gidiyor. Ne yapıyor? Katalogları tarıyor, inceleyeceği belgeleri tespit ediyor, dönüyor. Çünkü, bir ayda ancak tespit yapılır; belgeler okunup tahlil edilmez, incelenemez. O halde, bunların fotokopisini, mikrofilmni almak icap ediyor. Fakat, maalesef, bir madde var, -"Mevzuat Hazretleri" deniliyor- bu maddede "Her araştırmacıya yılda 100 pozdan fazla verilemez" hükmü yer alıyor. Sayın MİROĞLU, Umum Müdür olmadan önce, bu sıkıntıyı çok çeken, bundan çok şikayet eden arkadaşlarımızdan birisiydi; ama iki senedir bu şikayeti bu sefer biz yapıyoruz, fakat çözülmemiyor. Acaba neden? Bunu çözmezsek, öyle zannediyorum ki, Osmanlı Devleti'nin tarihi, çeşitli yönleriyle daha uzun yıllar araştırılmayacaktır. Gerekli araştırmacı potansiyeli vardır, fakat o değerlendirilememektedir. Devlet olarak, millet olarak bunun üzerinde düşünmemiz gerekmektedir.

Teşekkür ederim, sağolun.

BAŞKAN- Teşekkür ederiz.

Aytuğ İZ'AT, buyurun efendim.

Aytuğ İZ'AT- Efendim, sadece bir açıklama yapmak istiyorum.

Kânûî Sultan Süleyman devriyle ilgili olarak, o devrin içtimaî, ekonomik, siyasî hayatını ve çevre devletlerin durumunu da inceleyen iki ciltlik bir çalışmayı geçtiğimiz haftalarda neşrettik. Ancak, bu neşriyat, Kânûî Sultan Süleyman Sergisi vesilesiyle önce yurt dışında dağıtılmak amacıyla hazırlandı, İngilizcedir. Bunun Türkçesini, inşallah önümüzdeki yıl neşredeceğiz.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Teşekkür ederiz.

İsmet Bey, zannediyorum, bazı açıklamalara ihtiyacımız var.

Prof.Dr.İsmet MİROĞLU- Evet, var; çünkü, bu konu herkesi, yerli ve yabancı araştırmacıları yakından ilgilendiriyor.

Ben meslektaşım Sayın Bahaeddin YEDİYILDIZ'a katılıyorum. Katılıyorum derken, bu işin başında bir kimse olarak... Fakat, doğrudur, şikayetleri haklıdır. Bu, sık sık tenkit edildiğimiz bir konudur.

Biz, bu husustaki mevzuat değişikliğini hazırladık ve bu durumu Başbakanlığa arz ettik. Bunun en kısa zamanda çıkacağını ümit ediyorum. Hatta, yakında bir televizyon programımız vardı, orada da bunu bütün dünya kamuoyuna ilân ettik. Yani, 100 poz ve bunun gibi sınırlamaları bayağı genişletiyoruz. O bakımdan, arkadaşlarımız müsterih olsunlar.

Tabii, Türkiye’de, kanunların, mevzuatın nasıl işlediğini hepimiz biliyoruz. Her şey istenildiği zaman olmuyor. Biz bundan altı ay, bir sene önceden bu meseleyi arz ettik ve en sonunda nasıl hal yoluna konulacaksa... Araştırıcılarımız haklıdırlar. Geldikleri zaman bir kolaylık göstermek, onlara hizmet etmek elbette ki vazifemizdir.

O bakımdan, bu mevzuat değişikliğini, gayet güzel bir şekilde, onların ihtiyaçlarına, arzularına cevap verebilecek şekilde basit hale getirdik ve artık arkadaşlarımız aylarca beklemeyeceklerdir. Hatta yabancılar dahi, şöyle düşünüyörüz, pasaportunu getirip arşive ibraz ettikten sonra hemen araştırmaya başlayabileceklerdir. Avrupa’da olduğu gibi.

Ayrıca, kısmet olursa, Nisan ayında Ankara’da Devlet Arşiv Sitesi’nde merkezî ünitemiz, bilgisayar ünitesi faaliyete geçecektir ve hemen onun akabinde İstanbul’da faaliyete geçilecektir. Bu bakımdan, Ankara ile İstanbul’da faaliyete geçilecektir. Bu bakımdan, Ankara ile İstanbul arasında, tasnifi yapılmış olan belgelerin bilgi alışverişi de rahatlıkla yapılabilecektir. Bunu kendilerine müjdeleyebilirim.

BAŞKAN- Efendim, teşekkür ederiz.

şimdi, celseyi kapatmadan önce, değerli tebliğleriyle bilmediğimiz birçok hususu öğrenmemize vesile olan, emęi geçen her iki tebliğciye teşekkür ederim.

Elbette, bu kadar kısa zamanda ancak bu kadar yapılabilirdi ve esasında, henüz, şer’iyye sicilleri gibi, mühimme defterleri, Defter-i Hakanikayıtları gibi malzemelerimiz, kaynaklarımız tam ve kâmil manada incelenmeden Türk’ün tarihteki şevketini anlamak kolay değildir; onlardan çıkacaktır. Bundan sonra bu yolda çalışacaklara muvaffakiyetler dileriz.

Bu vesileyle, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı’nın, şer’iyye sicillerinden başlayarak mühimme defterlerine doğru çok değerli bir derleme içinde olduğunu da sizlere duyurmak istiyorum.

Hepinize teşekkür ediyör ve oturumu kapatıyorum.